

Ammatillinen katsomusosaaminen ja sen kehittäminen diakoniatyössä

Johdanto

Mitä on katsomuksiin liittyvä ammatillinen osaaminen? Millaista ammatillista osaamista tarvitaan erilaisista katsomuksellisista taustoista tulevien ihmisten kanssa työskenneltäessä? Millaisista taidoista ammatillinen katsomusosaaminen koostuu? Entä mitä ammatillinen katsomusosaaminen on diakoniatyössä?

Tämän kirjoituksen tavoitteena on hahmottaa ammatillisen katsomusosaamisen mallia ja tarkastella sitä suhteessa Suomen evankelis-luterilaisen kirkon diakoniatyöntekijöiltä syksyllä 2023 kerättyyn kyselyaineistoon. Kirjoitus perustuu Teologian ja uskonnotutkimuksen päivillä 2024 pitämäni esitykseen sekä vuosina 2023–2024 toteutettavaan tutkimus- ja kehittämishankkeeseen *Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla*. Hankkeessa tarkastellaan kirkon diakoniatyössä ja kasvatustyössä toimivien työntekijöiden käsityksiä katsomusosaamisesta ja sen kehittämistarpeista omassa työssään. Hankkeen toteuttaa Diakonia-ammattikorkeakoulu (Diak) Kirkkohallituksen rahoittamana.

Hankkeessa on kerätty useita tutkimusaineistoja. Tässä kirjoituksessa hyödynnän syksyllä 2023 kerättyä kyselyaineistoa. Kyselyyn vastasi 204 työn-

tekijää, joista 101 oli diakoniatyöntekijöitä (60 diakonia ja 41 diakonissaa). Kyselyssä kysyttiin työntekijöiden kokemuksia katsomusten näkymisestä heidän työssään sekä näkemyksiä katsomusten kohtaamisen osaamistarpeista tällä hetkellä ja tulevaisuudessa. Taustamuuttujina kysyttiin muun muassa koulutukseen, työkokemukseen ja omaan hengelliseen taustaan liittyviä tekijöitä. Kyselyssä oli sekä monivalintakysymyksiä että avoimia kysymyksiä. Diakoniatyöntekijävastaajia oli ympäri Suomen, eniten Mikkelin, Lapuan ja Kuopion hiippakunnista ja keskisuurilta paikkakunnilta. Vastaajajoukko oli varsin kokenutta: lähes puolet (43 %) diakoniatyöntekijöistä oli työskennellyt kirkon työssä yli 20 vuotta. Reilu puolet diakoniatyöntekijävastaajista koki katsomusosaamisensa vastaavan työn vaatimuksia hyvin tai erittäin hyvin. Yhteistyö muiden uskonnollisten toimijoiden kanssa näyttäytyi diakoniatyössä vähäisenä. Noin kymmenesosa vastaajista kertoi tekevänsä muiden kristillistaustaisten toimijoiden kanssa yhteistyötä yli kaksi kertaa vuodessa. Muiden kuin kristillistaustaisten toimijoiden kanssa vastaajat eivät tehneet yhteistyötä juuri lainkaan.

Kyselyn yhtenä teoreettisena jäsennyksenä hyödynnettiin ammatillisen katsomusosaamisen mallia, jota esittelen tässä kirjoituksessa. Olen kehittänyt mallia yhteistyössä eri alojen ammattilaisten kanssa ja sitä sovelletaan nyt ensimmäisen kerran kirkon toimintaympäristössä. Kyselyssä pyrittiin saamaan mahdollisimman laaja kuva siitä, millä tavoin diakoniatyöntekijät tunnistavat ja sanoittavat katsomusosaamistaan. Tästä syystä kyselyyn sisällytettiin monivalintakysymysten lisäksi useita avoimia kysymyksiä. Monivalintakysymyksissä oli mahdollisuus vastata halutessaan myös omin sanoin.

Työelämälähtöinen kehittäminen ammatillisen katsomusosaamisen mallin taustalla

Ammatillinen osaaminen kuvaa sitä koulutuksen, työkokemuksen ja muun elämäkokemuksen myötä karttunutta osaamista, jota soveltaen työntekijä kykenee ratkaisemaan työssä esiin tulevia uusia tilanteita. Osaaminen koostuu taidoista ja osaamisen kokonaislaajuus kuvaa henkilön asiantuntijuutta. (Säntti & Hakkarainen, 2014.)

Ammatillinen katsomusosaaminen on osa työntekijän ammatillista osaamista. Sitä voidaan käyttää hyvin erilaisissa toimintaympäristöissä ja eri aloilla tarpeen ja tilanteen mukaan. Nyt tarkasteltavaa ammatillisen osaamisen mal-

lia on kehitetty useissa työelämän kehittämishankkeissa kasvatus-, opetus- ja ohjausaloilla vuosina 2017–2024 yhdessä kyseisten alojen ammattilaisten kanssa. Mukana on ollut kaksi Euroopan sosiaalirahaston (ESR) rahoittamaa hanketta ja kolme Opetushallituksen (OPH) rahoittamaa täydennyskoulutushanketta. Hankkeiden tiedot löytyvät kirjoituksen lopusta. Kehittämistyön taustalla on ollut havainto siitä, että 2010-luvulta alkaen Suomessa yleistynyt uskontolukutaidon käsite ei yksinään riitä kattamaan sitä ammatillista osaamista, jota työntekijä tarvitsee erilaisista katsomuksellisista taustoista tulevia ihmisiä kohdatessaan (Ikonen ym., 2021; Malkavaara, 2021; vrt. Linjakumpu ym., 2023).

Ammatillisen katsomusosaamisen malli

Ammatillisen katsomusosaamisen malli jäsentää ammatillista katsomusosaamista neljän taidon kautta (Ikonen, 2020).

Uskontolukutaito kuvaa katsomusosaamisen tiedollista puolta. Uskontolukutaitoa on, että henkilö tuntee eri uskomusjärjestelmien perusteet ja osaa hakea niistä lisää tietoa. Samoin hän tunnistaa uskontojen ja katsomusten ilmenemismuotoja julkisessa tilassa ja niiden merkityksiä ihmisten ja yhteisöjen elämässä.

Reflektiotaidot ovat taitoja, joiden avulla henkilö tunnistaa omaa maailmankatsomustaan ja pystyy käsittelemään siihen liittyviä asioita, kuten sanoittamaan katsomustaan, tunnistamaan sen juuria ja näkemään ristiriitojakin. Reflektio-osaamista on myös sen ymmärtäminen, milloin ja millä tavoin omasta katsomuksesta kertominen kuuluu ammatilliseen vuorovaikutukseen.

Dialogitaidot perustuvat dialogisen vuorovaikutuksen perusteiden tuntemiseen. Ne ovat myös kykyä tunnistaa katsomukseen liittyviä voimavaroja ja haasteita ja ottaa ne huomioon ammatillisessa kohtaamisessa. Dialogitaidot luovat valmiuksia olla mukana rakentamassa vuoropuhelua eri katsomusten ja erilaisista katsomuksellisista taustoista tulevien ihmisten välille.

Kehittämis- ja vaikuttamistaidot ovat kykyä ymmärtää katsomusten merkityksiä yhdenvertaisuuden ja saavutettavuuden näkökulmista sekä kykyä toimia monialaisissa verkoissa. Niiden avulla henkilö osaa tarkastella yksilön ja yhteiskunnan toimintaa eettisestä näkökulmasta tunnistuen esimerkiksi valtakäytön, ihmisoikeuksien ja sosiaalisen oikeudenmukaisuuden kysymyksiä ja pyrkien vaikuttamaan niihin oman toiminnan kautta.

Diakoniatyöntekijöiden näkemykset ammatillisesta katsomusosaamisesta työssään

Uskontolukutaito näyttäytyi diakoniatyöntekijöiden vastauksissa etenkin koettuna tarpeena tietää eri uskonnoista (73 % vastaajista) ja kulttuurisista tavoista (72 % vastaajista). Reilu kolmannes vastaajista piti tärkeänä myös tietoa evankelis-luterilaisen kirkon omasta opista. Käytännössä eri uskontojen kohtaamisessa korostuivat arjen jakamisen ja rinnakkaiselon näkökulmat. Usea vastaaja toi myös esille kokemuksen, että usein kirkon työntekijöiltä odotetaan eri uskontojen tapojen ja opin tuntemista.

Reflektiotaidoista oman katsomuksen tunnistaminen näkyi aineistossa etenkin tarpeena käsitellä omaa katsomusta ja kirkon oppia suhteessa toisiin uskoviin. Osa vastaajista pohti avoimissa vastauksissa myös oman katsomuksen vaikutusta ammatilliseen vuorovaikutukseen.

Dialogitaidot olivat aineistossa vahvasti esillä. Dialogi- ja vuorovaikutustaidot olivat diakoniatyöntekijöiden vastauksissa keskeisimpiä uskontojen ja katsomusten kohtaamisessa tarvittavia taitoja. Valtaosa (79 %) vastaajista näki kohtaamisen taidot tärkeinä katsomusten kohtaamiselle. Lähes puolet vastaajista piti tärkeinä myös sosiaalisen vuorovaikutuksen taitoja, yhteistyön taitoja ja kulttuurienvälisen vuorovaikutuksen taitoja.

Kehittämisen- ja vaikuttamistaidot näkyivät diakoniatyöntekijöiden vastauksissa etenkin eettisen ja arvo-osaamisen näkemisenä tarpeellisena (56 % vastaajista). Muutoin kehittämisen teemat olivat esillä kyselyaineistossa vain niukasti. Keskustelun mahdollisuuksien luominen erilaisista katsomuksellisista taustoista tuleville, ulkopuolisuuden ehkäiseminen sekä ihmisiä yhdistävien ja erottavien näkökulmien löytäminen tulivat esille yksittäisissä avoimissa vastauksissa. Voi olla, että vastaajat olisivat toisenlaisten kysymysten yhteydessä tuoneet enemmän esille kehittämisen- ja vaikuttamistaitoja osana diakoniatyöhön liittyvää katsomusosaamista. Nyt tarkasteltavassa aineistossa ei juurikaan näy, että diakoniatyöntekijät näkisivät itsensä aktiivisina toimijoina tai vaikuttajina katsomuksiin liittyvissä asioissa.

Kyselyssä näkyi joitakin eroja diakonien, joilla on sosiaalialan koulutustausta ja diakonissojen, joilla on terveysalan koulutustausta, välillä. Diakonit saivat kaipaavat diakoneja hiukan useammin tietoa eri uskonnoista, niiden opillisista käsityksistä sekä erilaisista kulttuurisista tavoista. Diakonit puolestaan peräänkuuluttivat dialogiosaamisen tarvetta hiukan diakonissoja enemmän.

sekä nostivat diakonissoja useammin esille antirasistisen osaamisen merkityksen. Erot diakonien ja diakonissojen välillä eivät kuitenkaan olleet suuria.

Ammatillisen katsomusosaamisen kehittämisen tarpeissa vastaajat toivat esille tiedollisten tarpeiden lisäksi vuorovaikutukseen liittyviä teemoja. Keskeisiksi nousivat yhdessä keskustelemisen tarve ja kunnioittavan kohtaamisen tarve. Useat vastaajat toivoivat, että omassa työyhteisössä olisi mahdollisuuksia keskustella erilaisten katsomusten kohtaamiseen liittyvistä asioista ja myös reflektoida omaa luterilaista identiteettiä ja omaa roolia kirkon työntekijänä suhteessa muihin uskontoihin. Työyhteisöihin kaivattiin ilmapiiriä, joka mahdollistaisi avoimen keskustelun. Muutamat vastaajat toivat esille, että esimerkiksi herätysliikkeiden vahva vaikutus seurakunnassa voi vaimentaa keskustelua. Kunnioittavaa ja tasavertaista kohtaamista kaivataan sekä työyhteisön sisällä että kaikkien ihmisten kohtaamiseen. Avoimissa vastauksissa katsomusosaamisen kehittämistarpeina korostuivat tilan antaminen toiselle, kuuntelu, kiinnostus toista ihmistä kohtaan, pyrkimys tiedostaa omat ennako-oletuksensa ja pyrkimys mieluummin kysyä kuin olettaa toisen näkökantoja.

Kuuntelu ja radikaali kohtaaminen diakoniatyössä

Ammatillisen katsomusosaamisen malli tarjoaa mahdollisuuden tarkastella diakoniatyöhön liittyviä kohtaamisia rohkean kuuntelun ja epävarmuuden sietämisen kautta. Ammatillisen katsomusosaamisen mallissa korostuvat paitsi perustiedot erilaisista uskomusjärjestelmistä myös ammattilaisen kyky tutkia omaa katsomustaan ja tulla ammatilliseen kohtaamiseen vuorovaikutusta rakentamaan oman itsetuntemuksensa kautta. Tällöin tulee mahdolliseksi rauhassa ja rohkeasti kuulla, kuka toinen ihminen on, mitä hänelle kuuluu – ja mihin hän uskoo ja mitä usko hänelle merkitsee.

Tässä kirjoituksessa olen tarkastellut diakoniatyöhön liittyvää ammatillista katsomusosaamista tietojen, taitojen ja asenteiden näkökulmista. Diakoniatyöntekijät kaipaavat työnsä kehittämiseksi lisää tietoa uskonnoista ja katsomuksista. Ennen kaikkea he kuitenkin kaipaavat mahdollisuuksia pohtia yhdessä katsomusten kohtaamiseen liittyviä asioita sekä kunnioittavaa asennetta ihmisten kohtaamiseen.

Yhteistyö eri uskonnollisten yhteisöjen kanssa näyttäytyy diakoniatyössä vielä vähäisenä, mutta halua toimia eri tavoin uskovien kanssa löytyy. Moninaistuvassa yhteiskunnassa vaikuttavaa kirkon diakoniatyötä voisikin haas-

taa yhä rohkeammin toimimaan yhdessä muiden uskontojen ja katsomusten edustajien kanssa. Katsomusosaamisen tuen ja oppimisen paikkana tässä ai-neistossa näyttäytyy erityisesti oma työyhteisö. Osaamisen kehittämisen vä-lineitä on tästä syystä mahdollista kanavoida seurakuntien kautta. Samalla seurakuntia voisi kutsua etsimään kohtia, joissa omien ovien avaaminen ja eri tavoin uskovien ihmisten kohtaaminen vahvistaisi yhteistä oppimista. Tähän yhteiseen toimintaan työntekijät tarvitsevat myös tukea – edellä mainittuja tietoa ja yhteistä keskustelua.

Katsomusosaamisen tarve ja asiantuntijuus kirkon toiminta-aloilla -hank-keen tulokset julkaistaan keväällä 2025. Osana tutkimustulosten julkaisemista toteutetaan Kirkon diakonian ja kasvatuksen päivillä tammikuussa 2025 yh-teiskehittämistyöpaja, jossa yhdessä diakonian ja kasvatuksen työntekijöiden kanssa työtetään tutkimustuloksia ja tuotetaan niistä koontia jatkokehittä-misen eväiksi. Tervetuloa mukaan!

Kirjallisuus

- Ikonen, T. (2020). Blogi: Katsomus ennen kaikkea. *Dialogi*. <https://dialogi.diak.fi/2020/02/12/katsomus-ennen-kaikkea/> - Viitattu 7.10.2024.
- Ikonen, T., Malkavaara, M., & Niemi, H. (2021). Diakonia-ammattikorkeakoulu uskontolukutaidon edistäjänä. – J. Helminen (toim.), *Strategian siivittämässä tutki-mus-, kehittämis- ja innovaatiotoimintaa*. Diak Työelämä 6. Helsinki: Diakonia-am-mattikorkeakoulu, 185–196.
- Linjakumpu, A., Sakaranaho, T., Konttori, J., Rissanen, I., Illman, R., Ubani, M., & Tiilikainen, M. (2023). *Uskontolukutai-to suomalaisessa yhteiskunnassa*. Helsinki: Gaudeamus.
- Malkavaara, M. (2021). Uskontolukutaito ja sen merkitys monikulttuurisessa työs-sä. – S. Hyväri, P. Sahonen, & H. Hovila (toim.), *Monikulttuurisen ohjausosaamisen kehittäminen. Virtaa ohjaukseen -koulu-tushankkeen tulokset*. Diak Työelämä 22. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu, 128–145.
- Säntti, R. & Hakkarainen, M. (2014). Tule-vaaisuudessa tarvittava asiantuntijuus ja sen yhteiskehittäminen. – P. Keränen & M. Visanto (toim.) *Reittejä työelämän mur-roksessa*. Helsinki: Metropolia Ammatti-korkeakoulu, 16–23.

Hankkeet, joissa ammatillisen katsomusosaamisen mallia on kehitetty

- Monikulttuurista osaamista Ohjaamoihin (ESR) 2017–2019.
- Virtaa ohjaukseen (ESR) 2019–2021.
- Monikulttuurisen ohjauksen kehittäminen omassa työssä (OPH) 2021–2022.
- Monikulttuurisen pedagogiikan ja ohjauksen ammattilaiseksi (OPH) 2022–2023.
- Moninaisuusosaamisen vahvistaminen kasvatukseen, opetus- ja ohjaustyössä (OPH) 2023–2024.